

ÎN TRE PREZIOSI ȘI SZATHMARY

MARIN NICOLAU-GOLFIN

În muzele din țara noastră se găsesc adeseori opere de valoare artistică importantă, care, deși cunoscute în parte de specialiști, rămân totuși, mai puțin accesibile marelui public, fie din lipsă de spațiu de expunere, fie, lucru mai rar, din cauza că asupra lor planează unele incertitudini în ceea ce privește autorul, data, proveniența, valoarea operei etc. Este cazul cu unele lucrări ale pictorului Amedeo Preziosi. În adevăr, multă vreme asupra numelui de Preziosi a stăruit o nedescifrabilă enigmă. S-a crezut, între altele, că acest nume nu corespunde unei persoane reale, că nu ar fi decît un pseudonim cu care desenatorul, litograful și acvarelistul Szathmary își semnase, din motive pe care nimeni nu știa să le explice, o parte din operele sale. Lucru surprinzător și care trebuia să dea de gîndit, îl constituia și faptul că Szathmary își semnase operele sale originale cu numele său, chiar și în anii în care apăreau lucrări semnate „Preziosi”.

După unele sumare cercetări întreprinse în anul 1934 și în 1935, s-a ajuns la concluzia că numele de Preziosi a fost totuși purtat de un artist care trăise și nu era un pseudonim.

Autorul unor studii apărute în acest timp¹ deși făcea considerațiuni asupra operei pictorului și dădea o primă listă a principalelor lucrări semnate Preziosi, deci realizate de acest pictor, nu aducea nici el date cu privire la biografia artistului, considerațiile acestui autor menținîndu-se numai pe linia unor observații minuțioase asupra operei.

În 1941 „problema Preziosi” a fost reluată într-o comunicare ținută la Academia Română de G. Oprescu², care aducea unele date privind pe pictorul Preziosi, sprijinindu-se pe trei scrisori adresate de acest pictor lui Szathmary, publicate fragmentar.

Se ajungea la concluzia că, deși au existat în realitate doi pictori, unul Preziosi și altul Szathmary, totuși, operele lor nu se pot deosebi ca paternitate, deoarece cei doi pictori ar fi lucrat împreună. Aceste considerente plecau de la următorul pasaj dintr-una din scrisorile amintite, expediată lui Szathmary de Preziosi din Constantinopol și datată 5 decembrie 1868: „*Sper că vă simțiți bine ca de obicei și că lucrați cu hotărîre (...)* Eu sînt în Valachia (cu lucrul n.n.) nu lucrez altceva din jumătatea lui septembrie decît ceea ce am desenat împreună în splendidele noastre excursii³; acum fac Tîrgul de la Buzău⁴. Este pentru mine un fel de lucru pe cît de nou, pe atît de agreabil”.

Pasajul „am desenat împreună” din scrisoarea lui Preziosi a fost interpretat de Gh. Oprescu ca o afirmație după care pictorul arată că ar fi lucrat efectiv împreună, fără a se ști care e munca ce aparține unui artist și care este a celuilalt. Păreră emisă nu corespunde însă realității, cu atît mai mult cu cît în pasajul următor Preziosi afirma că: „*acum fac Tîrgul de la Buzău*”, ceea ce înseamnă că lucra singur, după schițele sale, iar nu în colaborare cu altcineva.

Nedumerirea a stăruit, atunci și mai tîrziu, din cauza faptului că unul și același subiect apărea tratat în lucrări ce purtau semnătura fie a lui Preziosi, fie aceea a lui Szathmary. Se punea așadar întrebarea legitimă de a se cunoaște paternitatea originalului, atribuit, din lipsă de documente de către cercetători și de muzeografi, cînd lui Preziosi, cînd lui Szathmary. Munca era îngreuiată și de faptul că unele lucrări semnate cu numele de Szathmary, tratînd același subiect, apăreau realizate foarte diferit ca factură, în trei-patru replici, socotite de unii cercetători, fie schițe pentru o lucrare ce urma să fie definitivată mai tîrziu, fie copii dintre care cu greu se putea desprinde originalul.

Surprinzător rămîne în această situație faptul că nu s-a acordat atenția convenită studiului valorilor de stil la lucrările tratînd același subiect și de aceleași dimensiuni, semnate cînd Preziosi, cînd Szathmary.

S-ar fi ajuns imediat la concluzia că ele sînt lucrute de două sau chiar mai multe „mîini”. Astfel, dacă desenul în tratarea unuia și aceluiași subiect este adeseori identic — admițîndu-se ideea că adeseori, la copiere, s-a lucrat prin sistemul pătrățelelor sau s-au copiat direct conturile prin foiță de calc, ca să se facă o transpunere cît mai aproape de original, — diferențieri izbitoare apar totuși cu privire la tușe și la valorile cromatice. În această privință lucrările lui Preziosi se deosebesc fundamental de lucrările care aparțin lui Szathmary sau unor persoane care au executat lucrări din însărcinarea sa. Originalele arată un deosebit rafinament în distribuirea culorii, de obicei acvarelă, o mare prețiozitate în armonizarea ei, un simț măiestrit al detaliului, adîncit, fie prin desen, fie prin valoarea de ton; ele au, îndeosebi, o anumită atmosferă luminoasă, de cele mai multe ori însoțită, în care viața sub forme diferite — oameni, animale, obiecte, apă, pămînt, cîmp, ulițe etc.

¹ Al. Al. Busuioceanu, în „Studii italiene”, 1934 și în volumul „Preziosi”, apărut în colecția „Apollo”, 1935.

² G. Oprescu, *Carol Popp de Szathmary desinator*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii literare, Seria a III-a, tom. X, Mem. II, București, 1941. Extras, p. 9.

³ Atît primul cît și celălalt au însoțit în vara anilor 1868 și 1869 pe principele domnitor cu suita sa în diferite călătorii prin țară, atașați fiind acestui grup oficial ca pictori. Acest fapt rezultă atît din datele trecute pe lucrări, cît și din conținutul scrisorilor amintite, care corespund cu datele din memoriile regelui Carol I.

⁴ Preziosi avea obiceiul să ia schițe în negru-alb sau în culoare, de ansamblu ori de detaliu, de care se servea la realizarea lucrărilor, pe care le „finisa”, în atelierul său din Constantinopol unde-și avea domiciliul.

— își face loc în opere de un neîndoielnic optimism. Atmosfera fulgurindă a cîmpului, apa liniștită a Dimboviței, cerurile atotcuprinzătoare pe care se plimbă norii diafani, calități incontestabile în opera lui Preziosi, nu apar în acest fel în copiiile executate după operele sale. Aceste copii, legate direct de subiect ca document, nu au năzuit la calitățile arătate, fie din imposibilitatea celui ce copia, fie — sintem tentați să credem mai degrabă acest lucru, — din lipsă de interes. Acesta este primul criteriu, neîndoielnic pentru fixarea paternității originalelor, ca opere ale lui Preziosi. În al doilea rînd, trebuie să ținem seama de schițele din albumul Preziosi aflat la Muzeul de istorie a orașului București, care sînt semnate și datate și după care pictorul a executat unele tablouri originale. Prin analogie, se poate stabili paternitatea și altor lucrări pentru care schițele nu ne-au parvenit.

O întrebare care apare de asemenea legitimă este aceea de a se ști motivul pentru care a fost nevoie să se trateze unul și același subiect de mai multe ori. Pentru elucidarea acestei chestiuni vine din nou o scrisoare a lui Preziosi către Szathmary, datată în 20 iunie 1879, în care citim: „*Dragă domnule Szathmary. . . Voi păstra acuarelele la dispoziția amatorilor care-mi fac onoarea să viziteze destul de des cabinetul*“ (atelierul n.n.)⁵.

Judecînd după numeroasele copii făcute de Szathmary sau prin grija sa, după originalele de Preziosi, credem că pictorul român solicita și de data aceasta dreptul de a reproduce, pentru o clientelă românească tot mai numeroasă, lucrări de Preziosi. Refuzul vine din motive pe care nu le cunoaștem. Se știe însă că interesul pentru lucrările lui Preziosi, tratînd subiecte din țara noastră și îndeosebi din București, a izvorit în urma expunerii unui însemnat număr de acuarele ale pictorului în cadrul cunoscutei Expoziții a Amicilor Belor-Arte ce a avut loc la București în 1873, la fostul hotel Herdan⁶.

Cu această ocazie s-au expus în această clădire 28 de lucrări de Preziosi, tratînd peisaje și compoziții în care apăreau aspecte din călătoriile prin țară ale autorului lor, făcute în împrejurările amintite, și care rețineră îndeosebi atenția prin pitorescul costumelor și prin încîntarea ineditului.

Motivul pentru care Szathmary a fost solicitat să facă unele copii după opera lui Preziosi vine de la dorința unor persoane de a avea unele copii după originale care se găseau în posesia Domnitorului. În acest fel a apărut foarte natural pentru clienții români de atunci să accepte copii executate de Szathmary după Preziosi, pe care nu exista numele autorului originalului, ci acela al celui care copia. Szathmary a înțeles desigur prin aceasta că face operă-copie pe care o semnează cu numele său, ceea ce astăzi ar fi inadmisibil, normal fiind ca să se semneze „*Szathmary, copie după Preziosi*“ ori „*Preziosi, copie de Szathmary*“. A putut exista, în această privință, între Preziosi și Szathmary o prealabilă înțelegere și de data aceasta ei au lucrat împreună, fiecare avîndu-și avantajele sale. Cînd Preziosi nu a mai fost de acord, a spus-o clar, așa cum rezultă din conținutul rîndurilor mai sus citate. De reținut de asemenea și faptul că pe unele copii apare numele lui Szathmary cu o grafie care nu este a artistului, diferită de semnătura sa obișnuită și că, altădată, ca în cazul unor litografii după originalul ce redă biserica Stavropoleos din București — unde Szathmary a redus chiar personajele din original — apare numele de Szathmary cu specificația că litografia a fost executată de Isler, un alt pictor și desenator, pe cît se pare fost ofițer rămas în București în jurul anului 1848. În concluzie, cercetătorul, judecînd după subiect, se găsește în fața unor lucrări semnate Szathmary care sînt făcute numai de mîna lui, — în majoritate —, dar care nu sînt originale. Ele au totuși marele merit de totdeauna al operelor lui Szathmary, acela de a fi făcut operă de culturalizare, de popularizare a costumului și peisajului românesc, fapt care a constituit — pe cît se pare — fundamentala sa preocupare.

Pentru a ușura munca cercetătorilor și muzeografilor, dăm mai jos o listă de *originale* ale lui Preziosi, copiate ori transpuse de Szathmary în diferite tehnici și care, deși poartă semnătura acestui artist, sînt executate după opere ale pictorului maltez. Această listă constituie numai un început. Ea va fi completată ulterior⁷.

a) *Imagini luate din Tîrgul-Moșilor*: Tîrgul Moșilor (A); Bîlci la moși (A); Scenă de Tîrg la Moși (A); La Moși — Ciurari (A); Schiță de muzicanți la Moși (A); Scenă de Tîrg la Moși (A); Vedere la Moși (A); La Moși (A); Schiță de muzicanți la Moși (A); Scenă la Moși (A); Scenă la Moși (A); Tîrgul de animale de la Moși (A); Tîrgul Moși (C); Locul distracțiilor din Tîrgul Moșilor (Muzeul Peleş-Sinaia).

b) *Peisaje din București*: Vederea cursului Dimboviței la cele trei poduri din apropierea Pieții Ghica Vodă (B); Răspîntie de ulițe la Batiște (B); Dimbovița la Tabaci și Radu Vodă (B); Răscruce de drumuri în strada Batiște (A); Vedere a podului de la Piața Ghica Vodă (A); Vedere la Piața Ghica Vodă (A); Dimbovița la Radu Vodă cu femei care fac baie (A); Dimbovița la Radu Vodă (C); Răscruce la Biserica Batiște (A); Vedere panoramică a orașului București (A); Vedere panoramică

⁵ G. Oprescu, *op. cit.*

⁶ Clădirea care actualmente adăpostește Librăria Academiei R.S. România, operă a arhitectului Alexandru Orăscu. Despre expoziție vezi Petre Oprea: *Două societăți artistice bucureștene de la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut: Societatea amicilor bellelor arte și Cercul artistic-literar Intim Club*, în „*Studii și Cercetări de istoria artei*“, nr. 1/1958.

⁷ Lucrările din Muzeul de Artă al R.S. România, Secția grafică, se transcriu prescurtat A, cele de la Secția stampe a Bibliotecii Academiei R.S. România cu B, iar cele ale Muzeului de istorie a orașului București cu C.

din Turnul Colței spre Bărăție (C); Peisaj la bariera Filaret (A); Dimbovița la Radu Vodă (A); Vedere la Podul Calicilor (A).

c). *Biserici și alte monumente* (în afară de cele cuprinse în unele lucrări menționate): Biserica Măgureanu (A); Biserica Sf. Spiridon (A); Biserica M-rii Pasărea (A); Biserica Stavropoleos (A); Biserica Măgureanu (A); Biserica Batiștei (A); Biserica Sf. Spiridon (A); Biserica Stavropoleos (litografie) (C).

Cunoscînd o parte din opera artistului aci menționată, socotim că este necesar ca, pînă la apariția unei monografii dedicată lui Preziosi, să dăm unele date mai importante necesare atît muzeografilor, cit și cercetătorilor de artă.

Pictorul Preziosi s-a născut în localitatea La Valetta, capitală a insulei Malta, ca fiu al conțelui Giovanni Francesco Preziosi, de origine italiană și al Margaretei Preziosi, de origine franceză, născută Renó—in grafie franceză Reynaud —, la 2 decembrie 1816, după cum rezultă din actul

Amedeo Preziosi — Râscruce la biserica Batiște (București 1869).

Amadeo Preziosi — Vederea unui pod peste Dimbovița (București 1869).

eliberat de biserica „S. Mariae Portus Salutis Urbis Valletae Maletensis Diocessos“, din 1957, în posesia autorului acestui studiu.

La botez pictorul a primit, după o modă a vremii, mai multe nume latinizate și anume: Aloysius, Rosarius, Amadeus, Raymundus, Andreas. Dintre toate l-a adoptat, în mod uzual, pe cel de Amedeo, deci în transcriere italiană. În scrisori a semnat A. Preziosi, ceea ce a făcut pe unii cercetători să creadă în mod eronat că e vorba de un Antonio Preziosi.

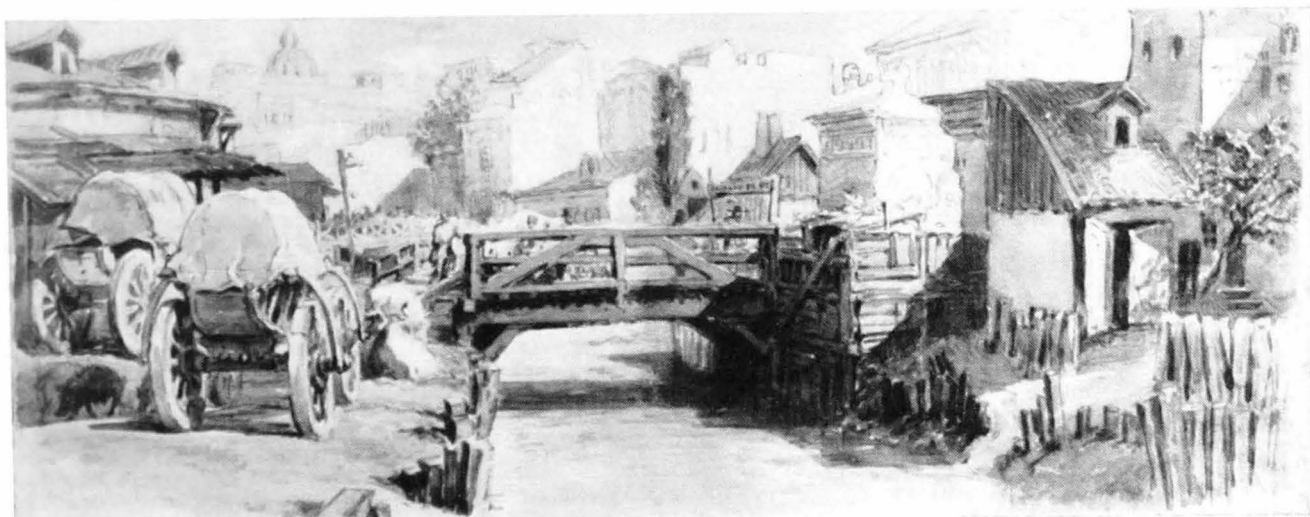
Pictorul și-a semnat opera, întotdeauna, *Preziosi*. În anumite publicații numele pictorului este scris Preciosi, acesta mai ales în cazul celor de limbă germană. În catalogul expoziției din 1863 organizată de Royal Academy la Londra numele este transcris eronat Pregosi.

Educația a primit-o în casă și la școlile din Malta. Cunoștea limba franceză, italiană și engleză din familie și de la școală. Mai târziu a învățat limbile turcă și greacă. La început a fost destinat studiilor de drept, după dorința tatălui, ocupația de avocat putînd să-i ofere perspectiva unei vieți

fără griji, în insulă. La Paris, pictorul a părăsit însă aceste studii și a urmat cursuri de pictură și desen. Era cunoscut și apreciat de Courbet, de care îl leagă sentimente de admirație. Are mari afinități, în ceea ce privește factura lucrărilor, cu pictorii peisagiști de la Barbizon.

Face diferite călătorii în Orient, la Cairo și la Constantinopol, stabilindu-se în cele din urmă, în capitala Turciei, după 1844. În 1859 și 1862, litograful Lemercier din Paris îi publică două albume care redau tipuri, obiceiuri și diferite arhitecturi din Istanbul sau din Cairo, care îl fac foarte cunoscut în societatea europeană a vremii. Se găsea în relații de prietenie cu Constantin Guys și este menționat de Charles Baudelaire în unele scrisori ale poetului către mama sa. Îl găsim citat, în 1857, și în unele articole din *Burlington Magazin*, periodic ce apărea la Edinbourg. Szathmary, făcând parte din suita domnitorului Alexandru Ioan Cuza la Constantinopol l-a cunoscut în 1862.

Preziosii a venit la București și a rămas în țara noastră în luna iunie și o parte din iulie a anului 1868 și în cel următor, 1869, cam în aceleași luni. În acest timp el a avut o intensă activitate

Amedeo Preziosi – Podul Calicilor (?) peste Dimbovița (București 1869).

Amedeo Preziosi – Peisaj pe Dimbovița (1869).

artistică, de care ne-am ocupat în parte, luând schițe după care a executat, la Constantinopol, opere pe care a pus data schiței, lucru de care trebuie neapărat să se țină seama la un eventual catalog al lucrărilor sale. Albumul de schițe din 1868, dacă a existat vreodată, nu se cunoaște. Cel din 1869 se găsește în Muzeul de istorie a orașului București și constituie unul din obiectele de mare valoare din bogata colecție a acestui muzeu.

Menționăm că pictorul intenționase să întocmească și un album intitulat „La Roumanie par Preziosi“, album care, din motive necunoscute, nu s-a realizat.

Vederile cele mai importante sînt din București sau de la diferite mănăstiri din actuala regiune Argeș. În albumul amintit sînt cîteva schițe admirabile care redau aspecte de pe Dunăre și de pe malul stîng al acestui fluviu, din regiunile București sau Oltenia.

Pictorul a încetat din viață în anul 1882, și a fost înmormîntat la Constantinopol, în cartierul european al acestui oraș, Pera.